

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНБАСЬКА ДЕРЖАВНА МАШИНОБУДІВНА АКАДЕМІЯ

КАРАПЕТЯН Оксана Акселівна

УДК 622: 338.24

**СТРАТЕГІЯ ПІДВИЩЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ РОЗВИТКУ
ВУГЛЕДОБУВНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Краматорськ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Донбаській державній машинобудівній академії Міністерства освіти і науки України (м. Краматорськ).

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор
Рекова Наталія Юріївна,
Донбаська державна машинобудівна академія
МОН України (м. Краматорськ),
професор кафедри економіки підприємства

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор **Касьянова Наталія Віталіївна**, Національний авіаційний університет МОН України (м. Київ), професор кафедри економічної кібернетики;

кандидат економічних наук **Рева Олексій Володимирович**, ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» МОН України (м. Покровськ), доцент кафедри менеджменту.

Захист дисертації відбудеться *21 жовтня 2017 року о 08:30* на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 12.105.03 у Донбаській державній машинобудівній академії Міністерства освіти і науки України за адресою: 84313, м. Краматорськ, бул. Машинобудівників, 39а, ауд. 6220.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Донбаської державної машинобудівної академії Міністерства освіти і науки України за адресою: 84313, м. Краматорськ, вул. Академічна, 72.

Автореферат розісланий *20 вересня 2017 року*.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат економічних наук

С.О. Пипко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Стратегічний розвиток вугледобувних підприємств України стримується низкою негативних екзогенних і ендогенних факторів, серед яких: складні гірничо-геологічні умови розробки родовищ, низький технічний рівень видобутку вугілля, висока зношеність основних фондів підприємств до (90 %), неефективність структури управління, висока собівартість вугільної продукції (яка на державних підприємствах у кілька разів перевищує ціну реалізації), нерозвиненість ринку вугілля, що спричиняє стійку тенденцію до падіння видобутку вугілля, збитковість вугледобувних підприємств державного сектору, традиційну високу дотаційність галузі. Суспільно-політична й економічна ситуація, що склала на Донбасі – базовому регіоні вугільної промисловості, змушує країну фактично заново будувати систему взаємовідносин та принципи функціонування вугільної галузі.

Програмні документи Міністерства енергетики і вугільної промисловості України визначають курс на завершення переходу до ринкових умов господарювання у галузі і закінчення приватизаційних процесів, запровадження конкурентного ринку вугільної продукції, забезпечення ефективної роботи вугільної галузі у довгостроковій перспективі й інноваційного розвитку її підприємств. За цих обставин важливості набувають питання визначення рівня потенціалу розвитку вугледобувних підприємств, обґрунтування напрямів його підвищення та формування інформаційно-аналітичного забезпечення його реалізації з метою подолання перманентної виробничо-економічної кризи за рахунок впровадження ефективної і реалістичної стратегії його підвищення.

Теоретичні основи розвитку підприємств в умовах жорстких ресурсних обмежень і адаптації до ринкового середовища закладені такими вченими, як Т. Бернс [*T. Burns*], Дж. Вудворд [*J. Woodward*], М. Кизим, О. Орехова, Ю. Погорелов, Дж. Пфеффер [*J. Pfeffer*], Дж. Саланчик [*G. Salancik*], Дж. Сталкер [*G. M. Stalker*]. Питанням формування і підвищення потенціалу підприємств присвячені наукові праці Н. Васюткиної, О. Зеленської, Н. Касьянкової, Н. Рекової, І. Шкрабак. Проблеми стратегічного розвитку вугледобувних підприємств досліджували О. Амоша, О. Вагонова, Н. Голубева, О. Мартякова, М. Никитюк, О. Рева, Н. Романюк, О. Сердюк, Л. Стариченко, Д. Череватський та інші вчені.

Відаючи належне внеску науковців у теорію та практику стратегічного розвитку підприємств вугільної галузі на основі підвищення їх потенціалу, необхідно відзначити, що подальшого теоретичного і науково-методичного обґрунтування набувають питання, пов'язані з визначенням структури потенціалу вугледобувних підприємств і його кількісною оцінкою, удосконалення наукових підходів до формування і реалізації стратегії підвищення потенціалу розвитку вугледобувних підприємств (ПРВП). Наведене обумовлює актуальність і вибір теми дисертації, визначення її мети, комплексу завдань, об'єкту, предмету, зміст дослідження і структуру роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Донбаської державної

машинобудівної академії Міністерства освіти і науки України за темами: «Підвищення ефективності діяльності промислового підприємства» (номер державної реєстрації 0112U006710, 2012-2015 рр.), «Трансформаційні перетворення господарської системи у контексті глобалізаційних змін: еволюція та управління» (номер державної реєстрації 0114U003939, 2014-2016 рр.), у рамках яких автором розвинуто теоретичні положення щодо визначення структури потенціалу розвитку вугледобувних підприємств, удосконалено методичний підхід до його оцінювання та надано організаційно-методичні рекомендації щодо формування стратегії підвищення потенціалу розвитку вугледобувного підприємства.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є розвиток теоретичного підґрунтя та вдосконалення методичних підходів до формування стратегії підвищення потенціалу розвитку вугледобувного підприємства на основі визначення його структури і кількісної оцінки. Для досягнення поставленої мети вирішено такі завдання теоретичного і прикладного характеру:

узагальнити теоретичні та наукові підходи до розуміння сутності і структури потенціалу розвитку вугледобувних підприємств;

систематизувати теоретико-методичні підходи до формування стратегії підвищення потенціалу розвитку підприємств вугільної галузі;

удосконалити методичний підхід до оцінювання потенціалу розвитку вугледобувного підприємства;

оцінити рівень потенціалу розвитку вугледобувних підприємств і обґрунтувати напрями його підвищення;

удосконалити інструментарій обґрунтування вибору стратегії підвищення потенціалу вугледобувних підприємств;

удосконалити методичні засади стратегічного управління підприємствами вугільної промисловості шляхом створення стратегії підвищення потенціалу розвитку вугледобувних підприємств;

розвинути комплекс вимог до інформаційно-аналітичного забезпечення моніторингу реалізації стратегії підвищення потенціалу розвитку вугледобувних підприємств.

Об'єктом дослідження є процес стратегічного розвитку вугледобувних підприємств України.

Предметом дослідження виступають теоретико-методичні, організаційні і науково-практичні засади оцінювання потенціалу розвитку вугледобувного підприємства і формування стратегії його підвищення.

Методи дослідження. Теоретичну базу дослідження становлять положення мікроекономічної теорії, теорії галузевого розвитку, теорії стратегічного управління, концепцій ресурсної залежності і «екології популяцій», ситуаційної концепції розвитку підприємства, на основі методологічного синтезу яких концептуалізовано авторський підхід до формування стратегії підвищення потенціалу вугледобувних підприємств України.

В процесі дослідження застосовано комплекс загальнонаукових, конкретно-наукових і спеціальних методів пізнання, зокрема: *абстрактно-логічний метод*,

структурна декомпозиція (при вивченні теоретичних підходів до розуміння сутності поняття «потенціал розвитку вугледобувного підприємства» і визначення його структури); *порівняння, систематизація, елементи компаративного аналізу* (для розвитку теоретико-методичних підходів до формування стратегії підвищення ПРВП); *статистичний аналіз, графічний метод, метод ланцюгової підстановки, методи фінансового аналізу* (в процесі аналізу показників господарської діяльності вугледобувних підприємств і оцінки ПРВП); *системний підхід, структурно-функціональний метод, ієрархічне упорядкування, матричний метод* (при удосконаленні методичних підходів до оцінки ПРВП і формування стратегії його підвищення); *логічного узагальнення* (для формування висновків).

Інформаційну базу дослідження склали законодавчі та нормативно-правові акти з питань державного регулювання розвитку вугільної галузі України, дані Державної служби статистики України, внутрішньої звітності вугледобувних підприємств України, вітчизняна аналітична інформація щодо стану і перспектив розвитку вугледобувних підприємств України, монографічна та періодична література за темою дисертації, результати власних досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретичних засад і удосконаленні методичних підходів до формування стратегії підвищення ПРВП на основі визначення його структури і кількісної оцінки.

Результати та ключові положення дисертації, які характеризують її наукову новизну і відображають внесок автора в розвиток економічної науки, полягають у такому:

удосконалено:

методичний підхід до оцінювання ПРВП на основі запропонованої системи показників і комплексу методичних положень щодо їх обчислення за кожним частковим потенціалом і визначення інтегрального показника ПРВП, що дозволить підвищити обґрунтованість управлінських рішень щодо його піліпшення і конкретизувати ключові елементи стратегії підвищення ПРВП;

аналітичне забезпечення стратегічного управління розвитком вугледобувних підприємств за рахунок конкретизації напрямів підвищення ПРВП, представлених у вигляді чотирьох стратегій: стратегії акселераторів, стратегії «зняття з якоря», стратегії «кроків назустріч», стратегії загального зростання, що надає можливість формування загальної стратегії розвитку підприємства відповідно до наявного ПРВП і стратегії його підвищення;

методичний інструментарій обґрунтування вибору стратегії підвищення ПРВП шляхом доповнення його матрицею «стратегія розвитку ПРВП – загальна стратегія розвитку вугледобувного підприємства», яка задає чотири зони можливих комбінацій стратегій (найкращих для реалізації, доцільних, недоцільних і недоступних), що дозволить збільшити результативність і ефективність обраної стратегії підвищення ПРВП, а також диференціювати інструменти і засоби її реалізації;

методичні засади стратегічного управління підприємствами вугільної промисловості за рахунок обґрунтування змісту структурних елементів і формування стратегії підвищення ПРВП на основі визначених принципів, яка за всіма

структурними елементами узгоджена зі стратегією розвитку підприємства з урахуванням оцінки ПРВП і часткових потенціалів – його складових, що дозволить підвищити ефективність стратегічного управління вугледобувними підприємствами України, техніко-економічні показники їх діяльності і рівень інвестиційної привабливості;

дістали подальшого розвитку:

зміст поняття «потенціал розвитку підприємства» як сукупність можливостей і здатностей мікроекономічної системи до переходу з існуючого стану в новий, більш досконалий відповідно до умов зовнішнього середовища функціонування за рахунок зміни основних характеристик об'єкта управління та/або системи управління ним, а також його структура, в якій виділені підсистеми – часткові потенціали: природно-технологічний, технічний, організаційно-управлінський, фінансово-економічний, ринковий, що дозволить структурувати цілі й завдання стратегії підвищення потенціалу розвитку підприємства;

принципи формування стратегії підвищення ПРВП на основі систематизації теоретико-методичних підходів; до них, на відмінну від тих, що використовувалися раніше, доцільно віднести: ієрархічність, системність, цільова визначеність, комплексність, науковість, ресурсна забезпеченість, кінцевість, результативність, економічність, що сприятиме поглибленню теоретичних засад стратегічного управління розвитком підприємств вугільної галузі;

комплекс вимог до інформаційно-аналітичного забезпечення моніторингу реалізації стратегії підвищення ПРВП, які передбачають розвиток системи внутрішнього аудиту підприємства шляхом організаційних заходів щодо удосконалення системи внутрішнього аудиту, процедури його проведення, форм аудиторської звітності, впровадження заходів щодо комп'ютеризації внутрішнього аудиту, що сприятиме релевантності інформації та об'єктивності аналізу виконання стратегії розвитку ПРВП.

Практичне значення одержаних результатів. Наукові результати дисертації знайшли своє практичне застосування в діяльності окремих установ та організацій, зокрема, в діяльності ПАТ «Шахтоуправління «Покровське» в процесі довгострокового планування діяльності і коригування комплексу цілей стратегічних та оперативних планів розвитку підприємства використано методичні положення щодо оцінювання ПРВП (довідка від 12.10.2016 р. № 312/16); в діяльності ДП «Мирноградвугілля» при обґрунтуванні обсягів державної підтримки технічного оновлення ГШО ВП «Шахта «Центральна» на 2016-2017 роки (довідка від 10.01.2017 р. № 2017/8п).

Результати дисертації використовуються в навчальному процесі Донбаської державної машинобудівної академії МОН України при викладанні курсів «Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризиків» та «Потенціал і розвиток підприємства» (довідка від 16.11.2016 р. № 094/06-62).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним дослідженням, в якому автором здійснено особистий внесок у поглиблення теоретичних засад, удосконалення методичних підходів і організаційних положень щодо формування

стратегії підвищення ПРВП. Висновки та пропозиції, сформульовані в дисертації, одержано автором особисто та викладено в опублікованих роботах. З наукових робіт, опублікованих у співавторстві, використані лише ті ідеї, які отримані в результаті власних досліджень автора.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертації обговорювалися та були схвалені на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «*Dezvoltarea sistemelor or sociale i economice într-un mediu competitiv la nivel global*» (Chişinău, 2016 р.), «*Фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання*» (Кременчук, 2016 р.), «Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки в умовах глобальної нестабільності» (Кременчук, 2015 р.), «Регіональний розвиток – основа становлення української держави» (Донецьк, 2014 р.)

Публікації. Основні положення дисертації висвітлено у 11 наукових працях, з яких шість – статті у наукових фахових виданнях, одна – у виданнях, які входять до міжнародних наукометричних баз; чотири – публікації у матеріалах конференцій. Загальний обсяг публікацій складає 4,41 ум.-друк. арк., з яких особисто автору належить 3,70 ум.-друк. арк.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (168 найменувань на 18 сторінках), 2 додатків (на 8 сторінках), містить 28 таблиць і 14 рисунків. Загальний обсяг роботи становить 196 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «**Теоретико-методологічні основи підвищення потенціалу розвитку вугледобувного підприємства**» досліджено та розвинуто теоретичний базис розуміння сутності і структури потенціалу розвитку вугледобувного підприємства; систематизовано і розвинуто теоретико-методичні підходи до формування стратегії підвищення потенціалу розвитку підприємств вугледобування.

Вугледобувні підприємства як окремі суб'єкти гірничих правовідносин законодавчо не визначені. Виходячи з тлумачення основних термінів і понять, закладених у Гірничому законі України, вугледобувне підприємство може бути визначено як юридична особа будь-якої організаційно-правової форми та будь-якої форми власності, предмет діяльності якої включає видобування вугілля і яка може виступати як самостійна шахта, розріз, так і підприємство, до складу якого входять одна чи декілька шахт або розрізів із статусом структурного підрозділу.

За результатами критичного аналізу і синтезу основоположних засад економічних і менеджеріальних концепцій розвитку підприємства, зокрема ситуаційної, концепцій ресурсної залежності і екології популяцій, а також положень сучасних наукових шкіл економіки підприємства обґрунтовано, що під потенціалом розвитку підприємства слід розуміти сукупність можливостей і здатностей мікроекономічної системи до переходу з існуючого стану в новий, більш

досконалий відповідно до умов зовнішнього середовища функціонування за рахунок зміни основних характеристик об'єкта управління та/або системи управління ним.

Теоретичне дослідження сутності потенціалу розвитку підприємства дозволило виявити його іманентні риси, до яких віднесено:

системний характер, що проявляється у взаємозв'язку і взаємозалежності ефектів від реалізації його окремих підсистем;

спрямованість на системні трансформації на відміну від потенціалу підприємства, дія якого спрямована на забезпечення його функціонування і усунення недоліків внутрішнього середовища або адаптацію до зовнішнього середовища без зміни основних характеристик мікроекономічної системи (стабілізаційна функція);

не реалізовані можливості потенціалу підприємства можуть розглядатися як елементи потенціалу розвитку підприємства, якщо вони цілеспрямовано використовуються для зміни якісного стану мікроекономічної системи;

наявність структури як стійкої впорядкованості ключових елементів і взаємозв'язків між ними та підсистемами, інваріантної відносно змін станів цих елементів і підсистем.

Систематизація і узагальнення теоретичних підходів до визначення структури потенціалу розвитку підприємства показали, що, з тим чи іншим ступенем деталізації, в ньому виділяють такі підсистеми (структурні елементи – окремі, або часткові, потенціали), які в цілому відповідають структурі загального потенціалу підприємства: виробничий (сукупність вартісних і техніко-технологічних характеристик виробничої бази, що надають можливість створювати продукцію певного складу з поліпшеними техніко-економічними характеристиками у заданих обсягах); ресурсний (наявність необхідної кількості об'єктів матеріальної та інтелектуальної природи, що є невід'ємними складовими виробничого процесу); фінансовий (здатність акумулювати і розпоряджатися певним обсягом власних, позичених і залучених фінансових ресурсів, необхідних для здійснення поточних і перспективних витрат в процесі трансформації мікроекономічної системи); інноваційний (здатність до генерації та/або реалізації принципово нових рішень для системного техніко-технологічного, організаційного та управлінського оновлення підприємства); організаційно-управлінський (наявність можливостей для ефективної організації діяльності підприємства і управління нею в процесі трансформації мікроекономічної системи); кадровий (наявність у підприємства трудових ресурсів необхідного освітнього, кваліфікаційного рівня, здатних до генерування ідей, створення і виробництва нової продукції); ринково-маркетинговий (можливість збуту товарів (послуг) протягом певного періоду при здійсненні максимального маркетингового тиску з боку підприємства). На основі врахування галузевої специфіки, виявлено структуру ПРВП і його поелементний склад (рис. 1).

Систематизація і узагальнення існуючих наукових підходів до формування потенціалу суб'єктів господарювання (системний, ресурсний, функціональний, цільовий) дозволили обґрунтувати, що стратегія розвитку ПРВП не є автономною

за цілями і ресурсами, а виступає елементом стратегічного управління розвитком вугледобувного підприємства і підпорядковується йому за всіма структурними елементами.

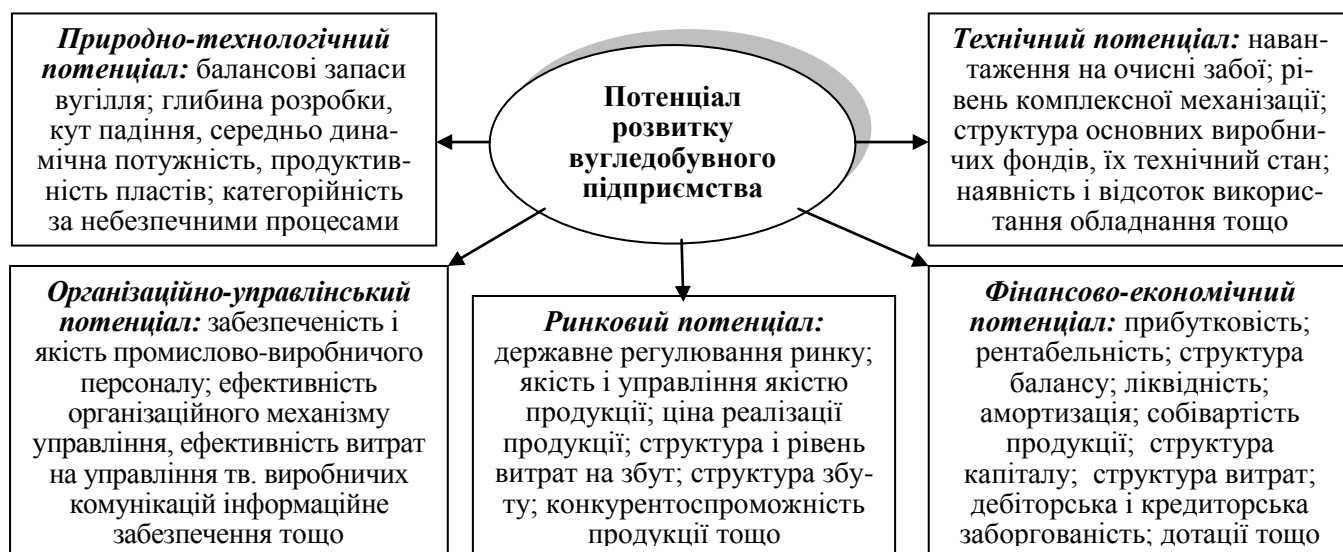

Рис. 1. Структура потенціалу розвитку вугледобувного підприємства

Це дозволило сформулювати принципи формування стратегії підвищення ПРВП: ієрархічність (вертикальна і горизонтальна інтегрованість із стратегією розвитку підприємства), системність (взаємозв'язок і взаємозалежність елементів, що забезпечують зростання ефекту від їх реалізації); цільова визначеність (структурування і конкретизація цілей на усіх рівнях «дерева цілей»), комплексність (повнота охоплення проблем і завдань розвитку ПРВП); науковість (наукова обґрунтованість елементів стратегії), ресурсна забезпеченість (наявність усіх необхідних для реалізації ресурсів у визначених обсягах у заданий момент часу), кінцевість (кінцева кількість заходів реалізації стратегії і визначеність моменту часу її завершення), результативність (вагомість досягнутих результатів стратегії порівняно з ресурсоемністю її формування і реалізації), економічність (мінімізація вартості ресурсів, витрачених на реалізацію стратегії, із забезпеченням очікуваної результативності).

У другому розділі «Діагностика стану потенціалу розвитку вугледобувних підприємств України» проаналізовано показники господарської діяльності вугледобувних підприємств України і удосконалено методику оцінювання потенціалу їх розвитку, обґрунтовано напрями підвищення потенціалу розвитку вугледобувного підприємства.

Видобуток вугілля приватними компаніями України станом на кінець 2016 р. перевищує 85 % від загального обсягу. При цьому аналіз економічних показників діяльності вугледобувних підприємств України показав, що собівартість 1 т готової товарної вугільної продукції продовжує зростати. У 2016 р. в середньому по Україні цей показник нижчий, ніж на вугледобувних

підприємствах Міненерговугілля, на 31,8%. На початок 2017 р. собівартість 1 т готової вугільної продукції на державних підприємствах в середньому перевищувала її ціну у 2,47 рази (табл. 1).

Таблиця 1

**Окремі фактичні показники вугледобувних підприємств
станом на 01.01.2017 р.**

Підприємство	Видобуток за 2016 р., млн т	ціна	собівартість	Податковий борг, млн грн
		1 т вугільної продукції, грн		
ДП «Шахта ім. М.С.Сургая»	0,38	1 098,56	1 961,17	62,31
ДП «Південнодонбаське №1»	0,56	1 039,64	1 706,19	172,89
ДП «Красноармійськвугілля»	0,94	1 529,83	2 653,36	298,67
ДП «ВК «Краснолиманська»	0,28	982,49	2 473,81	121,86
ДП «Селидіввугілля»	1,45	1 613,14	2 744,47	454,27
ДП «Торецьквугілля»	0,30	1 228,21	4 215,58	48,80
ДП «Первомайськвугілля»	0,48	1 523,92	3 566,92	195,85
ПАТ «Лисичанськвугілля»	0,68	1 359,52	9 967,71	256,70
ДП «Львіввугілля»	1,77	1 460,11	1 599,68	319,68
ПАТ «Шахта Надія»	0,14	1 379,31	1 167,12	170,83
ДП «Волиньвугілля»	0,31	1 174,57	3 538,79	98,54

При зростанні собівартості 1 т товарної вугільної продукції державні вугледобувні підприємства мали пропорційне зростання збитків за результатами господарської діяльності і від'ємні показники рентабельності, що призвело до збільшення обсягів їх державної підтримки. Практично на усіх державних вугледобувних підприємствах протягом 2016 р. спостерігалось зниження частки використання виробничих потужностей (коливання від 23,3 % до 67,0 % при нормативному значенні 90,0 %), що спричиняється, у т.ч., високим ступенем зносу обладнання: від 42,2 % до 90,0 % для окремих шахт. Протягом 2012-2016 рр. спостерігалася загальна тенденція до зростання вартості основних промислових фондів і незначне зростання їх активної частини.

За результатами теоретичного дослідження сутності ПРВП та аналізу показників господарської діяльності вугледобувних підприємств запропоновано систему показників і удосконалено методичний підхід до оцінки ПРВП і окремих його складових (табл. 2). Згідно із запропонованим методичним підходом розраховано ПРВП двох відокремлених підрозділів ДП «Красноармійськвугілля» (ВП «Шахта Центральна» і ВП «Шахта Стаханова») і двох – ДП «Селидіввугілля» (ВП «Шахта «Курахівська» і ВП «Шахта «Новгородівська») (табл. 3).

Розрахунки коефіцієнту еластичності ПРВП ($E_{ПРВП}$) за значеннями часткових потенціалів показали, що найбільший вплив на рівень ПРВП здійснюють природно-технологічний потенціал (коливання $E_{ПРВП}$ в межах 0,41-0,59). Ринковий та організаційно-управлінський потенціали спричиняють значно менший вплив на ПРВП ($E_{ПРВП}$ на рівні 0,28-0,32 % та 0,19-0,24 % відповідно).

Таблиця 2

Методичний підхід до оцінки ПРВП

Часткові показники	Специфікація змінних для розрахунку показників
	Природно-технологічний потенціал: $ПТП = \sqrt{K_{персп} K_{сприят}}$
$K_{персп} = \begin{cases} 1, & \text{якщо } П_{пер} > 3 \\ 0, & \text{якщо } П_{пер} \leq 3 \end{cases}$	$П_{пер} = \frac{B_3}{P_{ер}}$ (років), B_3 - промислові запаси вугледобувного підприємства, тис. т, $P_{ер}$ - виробнича потужність підприємства, тис. т/рік.
$K_{сприят} = \sqrt[6]{\prod_{i=1}^6 X_i}$	$X_1 = 1 - (H/H_{cy})$ - показник глибини розробки пластів, H - глибина підрахунку промислових запасів вугледобувного підприємства, м, H_{cy} - максимальна глибина розробки пластів, м; $X_2 = E/E_{cy}$ - показник потужності розроблюваних пластів, E - середньодинамічна потужність пластів вугледобувного підприємства, м, E_{cy} - максимальна потужність пластів на шахтах України, м; $X_3 = 1 - (\alpha/\alpha_{cy})$ - показник куту падіння пластів, α - кут падіння розроблюваних пластів на шахтах України, град., α_{cy} - максимальний кут падіння розроблюваних пластів на шахтах України, град.; $X_4 = 1 - (Z/Z_{cy})$ - показник зольності вугілля, Z - середнє значення зольності вугілля пластів підприємства, Z_{cy} - максимальний показник зольності вугілля по галузі; $X_5 = 1 - (V/V_{cy})$ - показник водоприливу, V - водоприлив на вугледобувному підприємстві, м ³ /рік, V_{cy} - максимальний водо прилив по підприємствах галузі, м ³ /рік; X_6 - показник багатогазовості пластів ($X_6=0,75$ для підпр. I кат., $X_6=0,5$ для підпр. II кат., $X_6=0,25$ для підпр. III кат. Для усіх надкатегорійних підприємств за газом і за викидами встановлюються однакові значення $X_6=1$).
	Технічний потенціал: $ТП = \sqrt[3]{K_{км} K_{сОПФ} K_{тОПФ}}$
$K_{км} = \frac{1}{3} \sum_{i=1}^3 Y_i$	Y_1, Y_2, Y_3 - коефіцієнти механізації очисних робіт, комбайнового проведення прохідницьких робіт, проведення виробок з механізованим навантаженням відповідно
$K_{сОПФ} = \frac{ОВФ_{ач}}{ОВФ}$	$ОВФ_{ач}$ - вартість активної частини ОВФ, тис. грн., $ОВФ$ - загальна вартість основних промислових фондів вугледобувного підприємства, тис. грн.
$K_{тОПФ} = 1 - (A/B_n)$	A - сума амортизаційних відрахувань за весь період експлуатації, грн., B_n - первісна вартість ОВФ, грн.
	Організаційно-управлінський потенціал $ОУП = \sqrt[3]{K_{упвл} K_{еву} K_{еау}}$
$K_{упвл} = 1 - \left(\frac{ПВП_{факт}}{ПВП_{норм}} \right)$	$ПВП_{факт}, ПВП_{норм}$ - відповідно фактична і нормативна (розрахункова, планова) чисельність ПВП, осіб, (може розраховуватися як сумарна кількість за окремими групами ПВП і усереднюватися)

Часткові показники	Специфікація змінних для розрахунку показників
$K_{еву} = 1 - \frac{B_{уп}}{B_3}$	$B_{уп}$ – витрати на управління, тис.грн, B_3 – загальні витрати, тис. грн.
$K_{еау} = 1 - \frac{Z_{уп}}{B_{уп}}$	$Z_{уп}$ – витрати на оплату праці апарату управління, тис.грн, $B_{уп}$ – витрати на управління, тис. грн.
Фінансово-економічний потенціал $\Phi EP = \sqrt[3]{K_{фс} K_{ев} K_{ссн}}$	
$K_{фс} = \begin{cases} 0,42, \text{ якщо } K_{фср} \geq \sqrt[3]{K_{автmin} K_{фрmin} K_{манmin}} \\ 1, \text{ якщо } K_{фср} < \sqrt[3]{K_{автmin} K_{фрmin} K_{манmin}} \end{cases}$	$K_{фср} = \sqrt[3]{K_{авт} K_{фр} K_{ман}}$, $K_{авт}$, $K_{фр}$, $K_{ман}$ – коефіцієнти фінансової автономії, фінансового ризику, маневреності власного капіталу; $K_{автmin}$, $K_{фрmin}$, $K_{манmin}$ – нижня межа допустимих значень відповідних коефіцієнтів: $K_{автmin}=0,5$; $K_{фрmin}=0,5$; $K_{манmin}=0,3$.
$K_{ев} = \begin{cases} K_{евр}, \text{ якщо } K_{евр} > 0 \\ 1, \text{ якщо } K_{евр} < 0 \end{cases}$	$K_{евр} = \frac{S-C}{C}$, S – оптова ціна 1 т вугілля, грн; C – собівартість 1 т вугілля вугледобувного підприємства, грн.
$K_{ссн} = \begin{cases} 0,31, \text{ якщо } (K_n > 1,5) \cap \\ (K_{звоз} > 0,1) \cap (K_B > 0,2); \\ 1, \text{ якщо інакше} \end{cases}$	$K_{пок}$ – коефіцієнт покриття, $A_{об}$ – оборотні активи підприємства, тис. грн., $P_{зоб}$ – поточні зобов'язання, тис.грн., $K_{звоз}$ – коефіцієнт забезпечення оборотними активами, D_v – власний капітал підприємства, тис.грн, $B_{нак}$ – вартість необоротних активів підприємства, $B_{ак}$ – вартість оборотних активів підприємства, тис. грн.; K_B – коефіцієнт Бівера, $P_{ч}$ – чистий прибуток підприємства тис.грн, A – нарахована амортизація, тис.грн, Z_0 – довгострокові зобов'язання підприємства, тис.грн, $Z_{ном}$ – поточні зобов'язання підприємства, тис.грн.
Ринковий потенціал (потенціал конкурентоспроможності продукції) $RP = \sqrt{K_{як} K_{зб}}$	
$K_{як} = 1 - \sqrt[4]{\frac{K_c}{K_{стах}} \frac{K_3}{K_{зтах}} \frac{K_{вол}}{K_{волтах}} \frac{K_{лр}}{K_{лртах}}}$	K_c , K_3 , $K_{вол}$, $K_{лр}$ – коефіцієнти вмісту сірки, зольності, вологи і виходу летючих речовин відповідно у реалізованій продукції; $K_{стах}$, $K_{зтах}$, $K_{волтах}$, $K_{лртах}$ – максимальні по галузі значення наведених коефіцієнтів
$K_{зб} = 1 - \frac{K_{зб роз}}{K_{зб тах}}$	$K_{зб} = \frac{Q_v}{K_c}$ - коефіцієнт збагачення рядового вугілля на підприємстві, $K_{зб тах}$ – найкращий по галузі показник, Q_v – питома теплота згоряння рядового вугілля, мДж/кг.
Потенціал розвитку вугледобувного підприємства	
$ПРВП = \sum_{i=1}^n 0,5 a_i b_i \sin\left(\frac{360}{n}\right)$	a_i , b_i – сторони трикутника, утвореного сусідніми на пелюстковій діаграмі значеннями окремих потенціалів-складових ПРВП, n – кількість трикутників

Потенціал розвитку окремих вугледобувних підприємств на кінець 2016 року

Показник	ВП «Шахта Центральна»	ВП «Шахта Стаханова»	ВП «Шахта «Курахівська»	ВП «Шахта «Новгородівська»
ПТП	0,6530	0,6624	0,4771	0,6456
ТП	0,4534	0,4324	0,4378	0,4089
ОУП	0,3763	0,3640	0,2874	0,3448
ФЕП	0,5068	0,6768	0,5068	0,5068
РП	0,5866	0,5696	0,6559	0,6920
ПРВП	0,3395	0,3688	0,2857	0,3495

Обґрунтовано, що множина можливих стратегій підвищення ПРВП обумовлюється поточним рівнем ПРВП, мірою його структурної диспропорції і може бути представлена чотирма різновидами:

стратегія акселераторів (подальше нарощування часткових потенціалів з найкращими поточними характеристиками);

стратегія «зняття з якоря» (підвищення рівня часткових потенціалів, що мають найгірші характеристики і зумовлюють незадовільний стан ПРВП в цілому);

стратегія «кроків назустріч» (вибіркове нарощування у напрямках, що підвищують інвестиційну привабливість або санаційну спроможність підприємства);

стратегія загального зростання (нарощування ПРВП за всіма складовими).

У третьому розділі «**Формування стратегії розвитку вугледобувних підприємств**» удосконалено методичний інструментарій щодо обґрунтування вибору стратегії підвищення ПРВП, сформовано стратегію підвищення ПРВП (на прикладі ВП «Шахта «Новгородівська» ДП «Селидіввугілля») і надано рекомендації з організаційно-правового забезпечення її реалізації.

Оскільки ПРВП і можливість його підвищення складають основу забезпечення стратегічного розвитку вугледобувного підприємства, побудовано матрицю в координатах «стратегія розвитку ПРВП – загальна стратегія розвитку вугледобувного підприємства» (рис. 2).

В матриці представлені чотири основні стратегії розвитку підприємства:

зростання (розвиток виробництва, освоєння нових виробничих потужностей, посилення конкурентних переваг, підвищення фінансових результатів);

утримання позицій (поліпшення техніко-економічного стану підприємства, створення умов для стабільного розвитку, в т.ч. – за рахунок реструктуризації підприємства);

виживання (зниження витрат, режим жорсткої економії, селективна підтримка перспективних ділянок, залучення інвестицій на основі оренди підприємства приватними інвесторами);

згорання (ліквідація або безкоштовна приватизація соціально значущих вугільних підприємств).

Побудована матриця є діагонально симетричною і поділяється на чотири поля стратегій, залежно від ступеня узгодженості стратегій розвитку ПРВП і стратегій підприємства.

загального зростання	12	13	9	4
акселераторів	11	7	3	10
зняття з якоря	5	2	8	15
крок назустріч	1	6	14	16
	згор- тання	вижи- вання	утримання позицій	зроста- ння

Рис. 2. Матриця вибору стратегій розвитку ПРВП

I зона: (поля 1-4) – найкращі для реалізації комбінації стратегій; II зона: (поля 5-10) – доцільні комбінації; III зона: (поля 11-13) – недоступні комбінації; IV зона: (поля 14-16) – недоцільні комбінації

Як показав аналіз стану ПРВП, для державних вугледобувних підприємств, які є збитковими і дотаційними, наразі доступними є загальні стратегії виживання і згорання, для яких стратегія загального зростання ПРВП неможлива, а стратегія акселераторів – обмежено можлива.

Запропоновані методичний інструментарій і методичний підхід до оцінки рівня ПРВП покладені в основу формування стратегії підвищення ПРВП. Розроблені пропозиції були апробовані при створенні стратегії підвищення ПРВП на прикладі ВП «Шахта «Новгородівська» ДП «Селидіввугілля». Оскільки за результатами проведеного

оцінювання ПРВП і його складових підприємство є санаційноспроможним, то для нього прийнятними є загальна стратегія виживання і, відповідно, три альтернативні стратегії розвитку ПРВП, з яких обрано стратегію «зняття з якоря» (рис. 3).

Стратегія передбачає формулювання цілей і завдань підвищення ПРВП за рахунок забезпечення зростання технічного й організаційно-управлінського потенціалів, визначення інструментів і засобів реалізації (зокрема, введення в експлуатацію одного комплексно-механізованого очисного забою для нової лави, обладнаного високопродуктивними механізованими комплексами ЗМКД-90, програми зниження енерговитрат на основі проведення комплексного енергоаудиту, реалізації режиму жорсткої економії), моніторинг результатів виконання стратегії.

Стратегія передбачає забезпечення інвестиційних надходжень у розмірі 18,9 млн грн протягом перших двох років реалізації програми по введенню в експлуатацію комплексно-механізованого очисного забою з терміном окупності 4,2 роки. Через збитковість ВП «Шахта «Новгородівська» ДП «Селидіввугілля» і інвестиційну непривабливість обґрунтовано, що реалізацію програми доцільно фінансувати за рахунок стовідсоткової державної субвенції. Очікуваним результатом реалізації запропонованої стратегії є підвищення технічного й організаційно-управлінського потенціалів і зростання ПРВП на 12,4 %, що дозволить підвищити техніко-економічні показники підприємства і уможливити передачу в оренду приватним інвесторам вугледобувну ділянку для отримання додаткових коштів для розвитку підприємства.

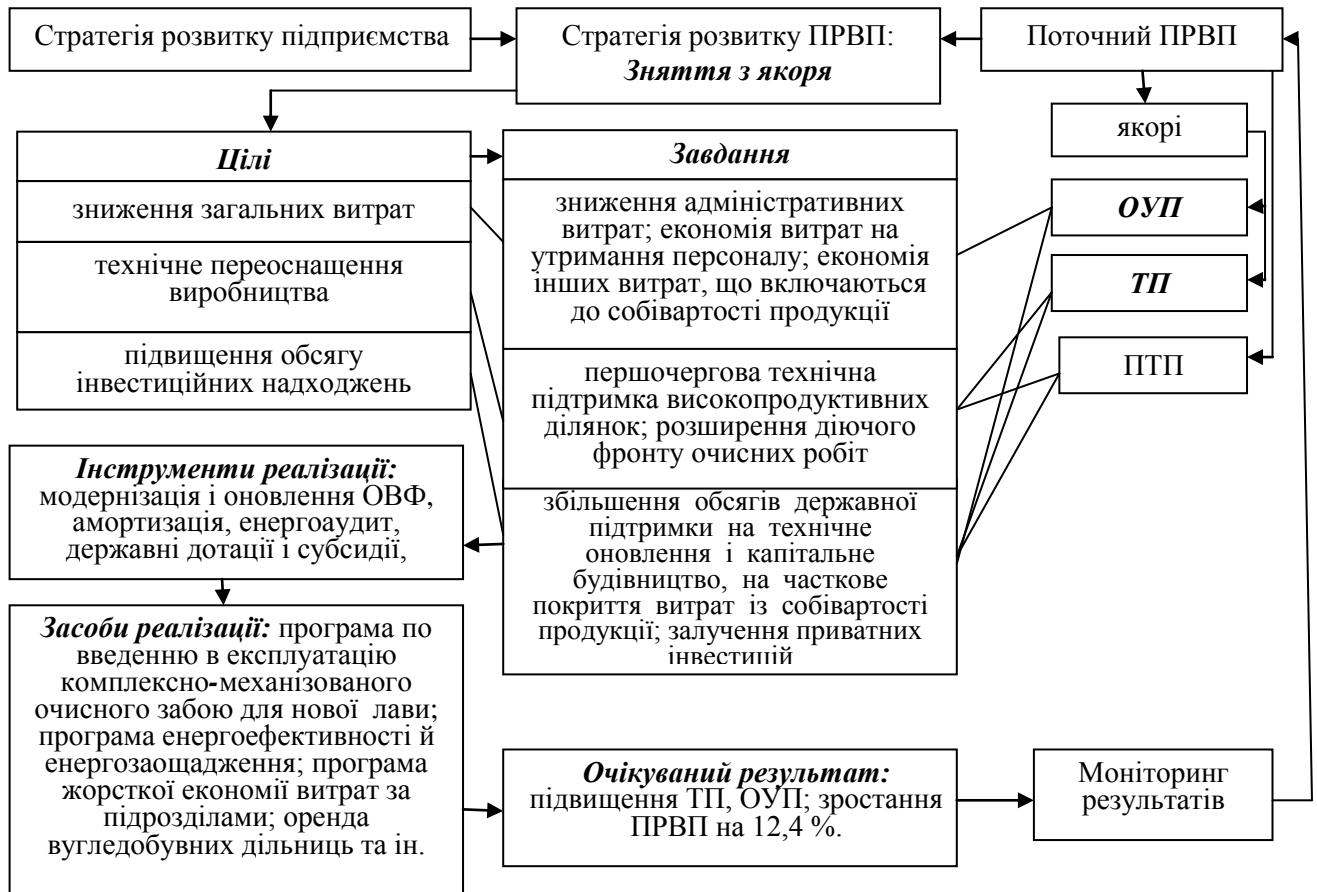

Рис. 3. Стратегія розвитку ПРВП на прикладі
ВП «Шахта «Новгородівська» ДП «Селидіввугілля»

Обґрунтовано, що ефективна реалізація стратегії підвищення ПРВП потребує виконання комплексу вимог до інформаційно-аналітичного забезпечення моніторингу її реалізації, що може бути забезпечено за рахунок розвитку системи внутрішнього аудиту підприємства, основою якої є служба внутрішнього аудиту. Оскільки служба внутрішнього аудиту (СВА) державних вугледобувних підприємств є централізованою, то для їх відокремлених підрозділів – шахт вона є децентралізованою і територіально розміщена у головному/керуючому підприємстві.

Запропоновано комплекс організаційних заходів з розвитку СВА вугледобувного підприємства, який складається з кількох етапів: прийняття рішення про створення СВА на підприємстві; розробка і затвердження Положення з організації СВА; розробка та затвердження посадових інструкцій працівників СВА; створення планів та робочих документів СВА підприємства; створення інформаційної бази СВА; кадрове забезпечення діяльності СВА; створення виробничих та інформаційних комунікацій в процесі здійснення внутрішнього аудиту.

Систематизовано структуру робочих документів внутрішнього аудитора і запропоновані форми звітності та узагальнення результатів внутрішньої аудиторської перевірки.

ВИСНОВКИ

Результатом виконаного дослідження є сукупність теоретичних, методичних і організаційних положень і практичних рекомендацій, що визначають концептуальні основи та шляхи вирішення актуального науково-практичного завдання – формування стратегії підвищення ПРВП на основі його кількісної оцінки. Зміст основних висновків і рекомендацій полягає в такому.

1. За результатами узагальнення теоретичних та наукових підходів до визначення змісту поняття «потенціал розвитку підприємства» запропоновано розуміти його як сукупність можливостей і здатностей мікроекономічної системи до переходу з існуючого стану в новий, більш досконалий відповідно до умов зовнішнього середовища функціонування за рахунок зміни основних характеристик об'єкта управління та/або системи управління ним. Визначено структуру ПРВП, яка складається з п'яти підсистем, що представляють собою часткові потенціали: природно-технологічний, технічний, організаційно-управлінський, фінансово-економічний і ринковий.

2. Систематизовано теоретико-методичні підходи до формування стратегії підвищення ПРВП як складової стратегічного управління розвитком вугледобувного підприємства, яка підпорядковується йому за всіма структурними елементами. Сформульовано комплекс принципів формування стратегії підвищення ПРВП, який включає принципи ієрархічності, системності, цільової визначеності, комплексності, науковості, ресурсної забезпеченості, кінцевості, результативності, економічності.

3. За результатами аналізу показників господарської діяльності вугледобувних підприємств України, тенденцій їх динаміки та існуючих методик оцінювання потенціалу їх подальшого розвитку удосконалено методичний підхід до оцінювання ПРВП, який базується на запропонованій в роботі системі агрегованих показників, яка відповідає структурі ПРВП. Запропоновано комплекс методичних положень щодо обчислення рівнів часткових потенціалів – складових ПРВП, на основі яких за допомогою інтегрального показника здійснюється оцінка ПРВП в цілому.

4. За результатами оцінювання ПРВП окремих підприємств ДП «Красноармійськвугілля» і ДП «Селидіввугілля» визначено ступінь еластичності ПРВП за рівнями часткових потенціалів, за рахунок чого удосконалено аналітичне забезпечення стратегічного управління розвитком вугледобувних підприємств шляхом конкретизації напрямів підвищення ПРВП. Обґрунтовано, що за своїм змістом ці напрями можуть бути представлені як чотири типи стратегій підвищення ПРВП, зокрема: стратегія акселераторів, стратегія «зняття з якоря», стратегія «кроків назустріч» і стратегія загального зростання.

5. Удосконалено методичний інструментарій обґрунтування вибору стратегії підвищення ПРВП на основі застосування матричного методу. Виділено чотири групи стратегій розвитку вугледобувних підприємств і побудовано матрицю «стратегія розвитку ПРВП – загальна стратегія розвитку вугледобувного

підприємства», в якій виділені чотири зони можливих комбінацій стратегій: найкращі для реалізації, доцільні, недоцільні і недоступні. Обґрунтовано, що для державних вугледобувних підприємств можливими є лише такі стратегії зростання ПРВП, як «крок назустріч» і «зняття з якоря» у комбінаціях зі стратегіями згорання і виживання вугледобувного підприємства.

6. Обґрунтовано зміст структурних елементів стратегії підвищення ПРВП як складової стратегічного управління підприємствами вугільної промисловості. На основі результатів діагностики стану ПРВП і визначених в роботі принципів, розроблено стратегію підвищення ПРВП (стратегія «зняття з якоря») на прикладі ВП «Шахта «Новгородівська» ДП «Селидіввугілля», для якого характерна стратегія виживання. Очікуваний результат від реалізації запропонованої стратегії – підвищення технічного та організаційно-управлінського потенціалу, зростання ПРВП на 12,4 %.

7. Розвинуто комплекс вимог до інформаційно-аналітичного забезпечення моніторингу реалізації стратегії підвищення ПРВП, які можуть бути виконані завдяки розвитку системи внутрішнього аудиту підприємства. Розроблений комплекс організаційних заходів, спрямованих на удосконалення системи внутрішнього аудиту, процедури його проведення, форм аудиторської звітності, впровадження заходів щодо комп'ютеризації внутрішнього аудиту.

8. В цілому проведене дослідження дало змогу поглибити теоретичні уявлення про сутність і структуру ПРВП, розвинути теоретико-методичні підходи до формування стратегії його розвитку, удосконалити методичний підхід до кількісного оцінювання ПРВП і його складових, удосконалити інструментарій обґрунтування вибору типу стратегії підвищення ПРВП, заропонувати стратегію «зняття з якоря» ПРВП для ВП «Шахта «Новгородівська» ДП «Селидіввугілля» і розвинути комплекс вимог до інформаційно-аналітичного забезпечення її реалізації за рахунок розвитку системи внутрішнього аудиту підприємства.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Публікації у наукових фахових виданнях, та виданнях,
що включені до наукометричних баз даних*

1. Карапетян О. А. Енергоаудит як інструмент підвищення потенціалу розвитку шахти «Центральна» ДП «Красноармійськвугілля» / О. А. Карапетян, О. С Харченко // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії : зб. наук. праць ДДМА. – Краматорськ: ДДМА. – 2017. – № 1 (40). – С. 124 – 127 (0,40 друк. арк.). *Особистий внесок: етапізація процесу енергоаудиту на вугледобувному підприємстві (0,30 друк. арк.)*

2. Рекова Н. Ю. Енергоощадні технології як елемент стратегії підвищення потенціалу розвитку вугледобувних підприємств / Н. Ю. Рекова, О. А. Карапетян // Ефективна економіка: електронне наукове фахове видання¹ – 2017. - № 1. - Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nauka.com.ua> (0,78 ум.-друк. арк.).

¹ Включено до міжнародних наукометричних баз даних: Google Scholar, Index Copernicus.

Особистий внесок: розробка методичних положень щодо оцінювання потенціалу розвитку вугільного підприємства та його складових (0,52 друк. арк.)

3. Карапетян О. А. Потенціал розвитку вугледобувного підприємства: структурний аспект / О. А. Карапетян // Проблеми та перспективи забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку: зб. наук. праць ДонДУУ. – Маріуполь: ДонДУУ, 2016. – Т. XVII. – С. 160 – 166. – (Сер. «Економіка», вип. 299) (0,41 ум. друк. арк.).

4. Карапетян О. А. Обґрунтування стратегії зростання потенціалу розвитку підприємства вугільної галузі / О. А. Карапетян // Наукові праці Донецького нац. техн. ун-ту. – Покровськ: ДонНТУ, 2016. – № 1. – С. 95 – 101 (серія «Економічна») (0,55 ум.-друк. арк.).

5. Карапетян О. А. Матричний підхід до обґрунтування стратегії розвитку вугледобувного підприємства / О. А. Карапетян // Молодий вчений: науковий журнал². – Херсон: ТОВ Видавничий дім «Гельветика», 2015. – Вип. 12 (27). – С. 199 – 203 (0,46 ум. друк. арк.).

6. Карапетян О. А. Розробка методичного підходу до регулювання інвестиційних процесів у вугільній промисловості України з боку держави / Н. М. Сас, О. А. Карапетян // Вісник Східноукраїнського університету імені Володимира Даля: наук. журн. – Северодонецьк: СХУ ім. В. Даля, 2015. – № 6(223). – С. 139 – 144 (0,71 друк. арк.). *Особистий внесок: визначення перспективних напрямів регулювання інвестиційних процесів у вугільній промисловості (0,36 друк. арк.)*

7. Карапетян О. А. Теоретико-методичні засади і принципи стратегічного управління потенціалом розвитку підприємств вугільної галузі / О. А. Карапетян // Розвиток економічних методів управління національною економікою та економікою підприємства: зб. наук. праць Дон. держ. ун-ту управління. – Донецьк: ДонДУУ, 2014. – Т. XV. – С. 180 – 188. – (серія «Економіка»; вип. 282) (0,55 ум.-друк. арк.).

Матеріали наукових конференцій

8. Карапетян О. А. Державне регулювання інноваційної діяльності вугільної галузі України / О. А. Карапетян // Dezvoltarea sistemelor sociale i economice într-un mediu competitiv la nivel global: tez. conf. științ. internaț. (26 Februarie 2016, Chișinău). – Chișinău: Universitate din Stat din Moldova, 2016. – Partea a doua. – P. 51 – 52 (0,12 ум.- друк. арк.).

9. Карапетян О. А. Стан і тенденції розвитку вугледобувних підприємств державного сектору / О. А. Карапетян // Фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання: матер. IV Всеукр. наук. – практ. конф. (18 – 20 лют. 2016 р., м. Кременчук). – Кременчук: КрНУ ім. М. Остроградського, 2016. – С. 221 – 222 (0,20 ум.-друк. арк.).

10. Карапетян О. А. Пріоритети державної політики щодо розвитку промисловості в умовах кризи / О. А. Карапетян // Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки в умовах глобальної нестабільності:

² Включено до міжнародних наукометричних баз даних: Index Copernicus, Scholar Google, OAJI, Cite Factor, Research Bible

матер. III Міжн. наук.-практ. конф. (10 – 12 грудня. 2015 р.) – Кременчук : КНУ ім. М. Остроградського, 2015. – С. 213 – 215 (0,09 ум.-друк. арк.).

11. Карапетян О. А. Актуальні проблеми розвитку вугільної галузі України / О. А. Карапетян // Регіональний розвиток – основа становлення української держави: матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (3 – 4 квіт. 2014 р., м. Донецьк) – Донецьк : ДонДУУ, 2014. – С. 164 – 166 (0,14 ум.- друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Карапетян О. А. Стратегія підвищення потенціалу розвитку вугледобувних підприємств. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Донбаська державна машинобудівна академія Міністерства освіти і науки України, Краматорськ, 2017.

У роботі вирішено завдання щодо поглиблення теоретичних засад і удосконалення методичних підходів до формування стратегії підвищення потенціалу розвитку вугледобувного підприємства на основі визначення його структури і кількісної оцінки. Уточнено зміст поняття потенціалу розвитку вугледобувних підприємств, виявлено його структуру, яка складається частковими потенціалами: природно-технологічним, технічним, організаційно-управлінським, фінансово-економічним, ринковим. Систематизовано і розвинуто теоретико-методичні підходи до формування стратегії розвитку ПРВП. Удосконалено методичний підхід до кількісного оцінювання ПРВП на основі запропонованої системи показників за частковими потенціалами й інтегрального показника рівня ПРВП. Оцінено рівень ПРВП державного сектора і визначені можливі стратегії його підвищення. Удосконалено методичний інструментарій щодо обґрунтування вибору стратегії підвищення ПРВП на основі матриці «стратегія розвитку ПРВП – загальна стратегія розвитку вугледобувного підприємства». Визначені типи стратегій розвитку ПРВП: загального зростання, акселераторів, зняття з якоря, кроку назустріч. Сформовано стратегію підвищення ПРВП «зняття з якоря» (на прикладі ВП «Шахта «Новоградівська» ДП «Селидіввугілля»). Розвинуто комплекс вимог до інформаційно-аналітичного забезпечення моніторингу реалізації стратегії розвитку ПРВП.

Ключові слова: *потенціал розвитку вугледобувного підприємства, структура потенціалу, кількісне оцінювання, система показників, матриця, стратегія розвитку потенціалу.*

АННОТАЦИЯ

Карапетян О. А. Стратегия повышения потенциала развития угледобывающего предприятия. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Донбасская государственная машиностроительная академия Министерства образования и науки Украины, Краматорск, 2017.

В работе решено актуальное научное задание по углублению теоретических основ и совершенствованию методических подходов к формированию стратегии повышения потенциала развития угледобывающего предприятия (ПРУП) на основе определения его структуры и количественной оценки.

Обобщены теоретические подходы к определению содержания понятия «потенциал развития предприятия» как совокупности возможностей и способностей микроэкономической системы к переходу из существующего состояния в новое, более совершенное в соответствии с условиями внешней среды функционирования за счет изменения основных характеристик объекта управления и/или системы управления ним. Определена структура ПРУП, в которой выделены частные потенциалы (природно-технологический, технический, организационно-управленческий, финансово-экономический и рыночный) и их элементы.

Систематизированы теоретико-методические подходы к формированию стратегии повышения ПРУП как составляющей стратегического управления развитием угледобывающего предприятия. Сформулирован комплекс принципов формирования стратегии повышения ПРУП: иерархичность, системность, целевая определенность, комплексность, научность, ресурсная обеспеченность, конечность, результативность, экономичность.

Проанализированы показатели хозяйственной деятельности предприятий угледобывающей отрасли, выявлены тенденции их динамики. Обобщены существующие методики оценивания потенциала развития угледобывающих предприятий и усовершенствован методический подход к количественному оцениванию ПРУП, который основан на предложенной в работе системе агрегированных показателей. Предложены методические положения, позволяющие оценить уровень частных потенциалов, на основе которых при помощи интегрального показателя оценивается ПРУП в целом.

Проведена оценка ПРУП отдельных предприятий ГП «Красноармейскуголь» и ГП «Селидовоуголь». Методом цепных подстановок определена эластичность ПРУП по уровням частных потенциалов. Обоснованы и конкретизированы направления повышения ПРУП, которые представлены и содержательно раскрыты как четыре основных типа стратегий повышения ПРУП: стратегия общего роста, стратегия акселераторов, стратегия «снятия с якоря», стратегия «шага навстречу». Систематизированы стратегии развития угледобывающих предприятий и сведены к четырем основным; стратегия роста, стратегия удерживания позиций, стратегия выживания, стратегия сворачивания.

Усовершенствован методический инструментарий обоснования выбора стратегии повышения ПРУП на основе матричного метода. Построена матрица в координатах «стратегия повышения ПРУП – стратегия развития угледобывающего предприятия», выделены зоны возможного комбинирования стратегий: зона наилучших для реализации комбинаций, зона целесообразных комбинаций, зона нецелесообразных комбинаций, зона недоступных комбинаций. Обосновано применение для государственных угледобывающих предприятий стратегий

сворачивания и выживания и таких стратегий повышения ПРУП, как «снятие с якоря» и «шаг навстречу».

Обоснована стратегия «снятия с якоря» ПРУП для УП «Шахта «Новгородовская» ГП «Селидовоуголь». Стратегия предусматривает реализацию определенных ранее принципов, формулировку целей и заданий стратегии, инструменты и средства реализации, ожидаемые результаты, систему мониторинга реализации стратегии. В качестве «якорей» повышения ПРУП выступают технический и организационно-управленческий частные потенциалы, а средства их повышения включают программы: введения в эксплуатацию комплексно-механизированного очистного забоя для новой лавы, энергоэффективности и энергосбережения, жесткой экономии затрат по подразделениям, аренды угледобывающих участком частными инвесторами. Выполнение стратегии обеспечивает повышение уровня ПРУП на 12,4 %.

Получил развитие комплекс требований к информационно-аналитическому обеспечению мониторинга реализации стратегии ПРУП, которые предложено выполнить путем развития системы внутреннего аудита предприятия. Разработан комплекс организационных мероприятий по совершенствованию системы внутреннего аудита на предприятии, процедуры проведения внутренней аудиторской проверки, форм аудиторской отчетности, внедрению компьютеризации внутреннего аудита.

Ключевые слова: потенциал развития угледобывающего предприятия, структура потенциала, количественное оценивание, система показателей, матрица, стратегия развития потенциала.

SUMMARY

Karapetyan O. A. Strategy for Increasing the Potential of Development of Coal-mining Enterprises. – As the manuscript.

The thesis for obtaining a Candidate Degree in Economics, specialty 08.00.04 – Business Economics and Management (by industry groups). – Donbas State Engineering Academy of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Kramatorsk, 2017.

The urgent task of development of theoretical principles and improvement of methodological approaches to forming a strategy for increasing the coal mines development potential on the basis of determining its structure and quantification was solved in this work.

The content of the concept of the coal-mining enterprises potential of development (CMEPD) was clarified, its structure, which consists of partial potentialities: natural and technological, technical, organizational and managerial, financial and economic, market was specified. The theoretical and methodical approaches to the formation of the strategy of the CMEPD increase were systematized and developed. The methodical approach to quantitative evaluation of CMEPD on the basis of the proposed system of indicators by partial potential and the integral index of CMEPD was improved. The level of CMEPD in the public sector was estimated and possible strategies for its increase were determined. The methodical toolkit for

grounding the choice of the strategy of CMEPD increase on the basis of the matrix "Strategy for the CMEPD increase – the general strategy for the development of coal-mining enterprise" was improved. The types of strategies for the development of CMEPD were defined: general growth, accelerators, anchor, and a step towards. The strategy of "anchoring" for the CMEPD raise was formed for separate division Novohrodivska Mine of the State enterprise "Selidivugillia"). Set of requirements for the information and analytical support of the monitoring of implementation of CMEPD increase strategy was proposed.

Key words: *coal-mining enterprises potential of development, structure of potential, quantitative evaluation, system of indicators, matrix, potential development strategy.*

Підписано до друку 18.09.2017. Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 0,9.
Обл.-вид. 0,9. Друк лазерний. Зам. № 816. Накл. 100 пр.

Видавець і виготівник
Донбаська державна машинобудівна академія
84313, м. Краматорськ, вул. Академічна, 72.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 1633 від 24.12.2003